

Maahanmuuttajataustaisten lasten, nuorten ja perheiden kuntoutus

Haasteita ja kehittämistarpeita Kelan järjestämän kuntoutuksen toteutumisessa

Tehyn kuntoutusalan opintopäivät
17.11.2022

Anna-Marie Paavonen
tutkija, VTM

Tuija Partanen
tutkija, TtM

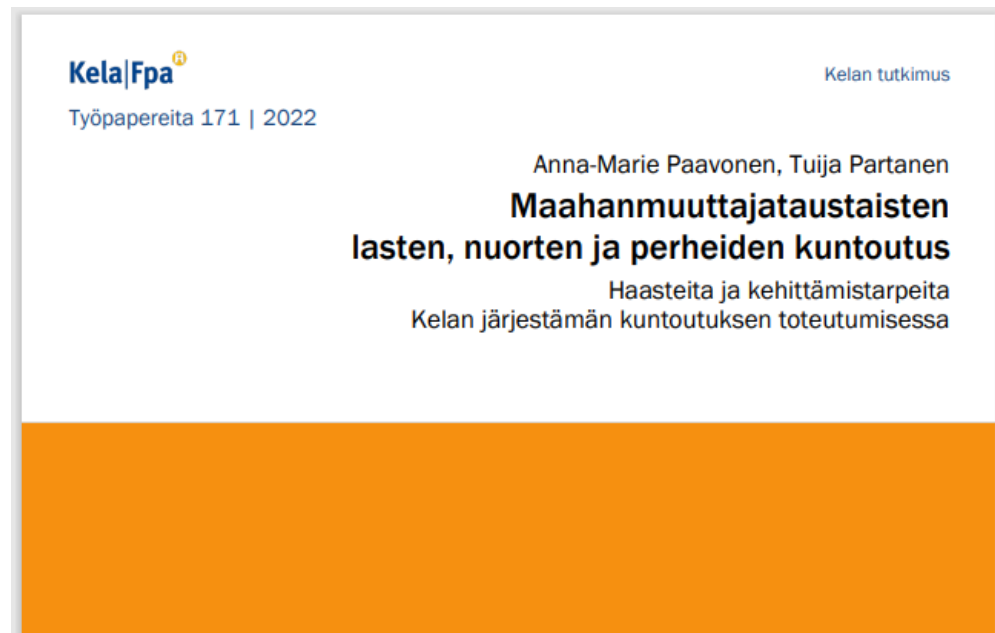
Kelan tutkimus

Kela[®] tietopalvelut

Julkaisut

Työpaperi (Heldassa)

[Maahanmuuttajataustaisten lasten, nuorten ja perheiden kuntoutus. Haasteita ja kehittämistarpeita Kelan järjestämän kuntoutuksen toteutumisessa \(helsinki.fi\)](https://heldassa.helsinki.fi/tyopaperit/maahanmuuttajataustaisten-lasten-nuorten-ja-perheiden-kuntoutus-haasteita-ja-kehittamistarpeita-kelan-jarjestaman-kuntoutuksen-toteutumisessa)

Blogiteksti (Kelan tutkimusblogi)

[Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten kuntoutuksen haasteet liittyvät kuntoutusprosessin sujuvuuteen ja tulkkaukseen - Tutkimusblogi \(kela.fi\)](https://www.kela.fi/tutkimusblogi/maahanmuuttajataustaisten-lasten-ja-nuorten-kuntoutuksen-haasteet-liittyvat-kuntoutusprosessin-sujuvuuteen-ja-tulkkaukseen)

The image is a screenshot of a blog post on the Kela website. The top navigation bar includes 'Kela' with a logo, 'Etusivu', 'Tutkimusblogi', 'Arkisto', and a search box labeled 'Hae...'. The main heading of the post is 'Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten kuntoutuksen haasteet liittyvät kuntoutusprosessin sujuvuuteen ja tulkkaukseen'. Below the heading, the date '3.6.2022' is shown, followed by two author icons and names: 'Paavonen Anna-Marie' and 'Partanen Tuija'. The main text of the post begins with 'Maahan muuttaneet henkilöt käyttävät Suomessa mielenterveys- ja kuntoutuspalveluja harvemmin kuin muu väestö. Tuoreen tutkimuksemme mukaan maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten kuntoutuksen haasteet liittyvät erityisesti sujuvaan kuntoutusprosessiin ja tulkkaukseen.' It continues with 'Vuonna 2020 alle kouluikäisistä lapsista 12 prosenttia oli ulkomaalaistaustaisia Suomessa. Pääkaupunkiseudulla joka neljäs alle kouluikäinen oli ulkomaalaistaustainen, kertoo Tilastokeskus.' and 'Tilastoissa ulkomaalaistaustaisilla tarkoitetaan henkilöitä, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt muussa maassa kuin Suomessa.' The post concludes with 'Selvitimme tuoreessa tutkimuksessamme, millaisia haasteita ja kehittämistarpeita Kelan järjestämän kuntoutuksen toteutumisessa on ollut, kun asiakkaat ovat olleet maahanmuuttajataustaisia lapsia, nuoria ja perheitä.'

Esityksen sisältö

- Tutkimuksen tausta ja tavoitteet
- Aineisto ja menetelmät
- Tulokset
- Yhteenveto

Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Kela[®] tietopalvelut

Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

- Maahanmuuttaneet henkilöt käyttävät vähemmän mielenterveys- ja kuntoutuspalveluja Suomessa kuin muu väestö (esim. Koponen ym. 2016)
- Kuntoutuspalveluiden vähäisempään käyttöön voivat vaikuttaa esimerkiksi kielivaikeudet, kulttuurierot tai palvelujärjestelmään liittyvät tekijät (esim. vastaanottokäynneillä käytettävissä oleva aika; Buchert ja Vuorento 2012; Suphanchaimat ym. 2015).
- Kuntoutuksen toteutumisen haasteet ovat usein myös erilaisia eri-ikäisillä maahanmuuttajataustaisilla asiakkailla (esim. Rask ym. 2022a).
- Kelan kuntoutuspalveluista 0-15-vuotiaat lapset ja nuoret osallistuvat useimmiten vaativana lääkinnällisenä kuntoutuksena järjestettyihin puheterapiaan, toimintaterapiaan ja fysioterapiaan (esim. Kela 2022, 42).

Taulukko. Kuntoutuksen toteuttamiseen osallistuvien ammattilaisten näkemyksiä haasteista maahanmuuttajataustaisten lasten, nuorten ja perheiden kuntoutuksen toteutumisessa aiemmin toteutettujen tutkimusten mukaan.

Haaste	Ammattilaisten antamia esimerkkejä
Käsitykset sairauksista	Perheen ja ammattilaisten eriävät käsitykset lapsen sairaudesta ja sen syistä, lapsen sairauteen tai vammaan liitetty häpeä
Käsitykset kuntoutuksesta ja sen tavoitteista	Perheen ja ammattilaisten eriävät käsitykset kuntoutuksesta ja sen tavoitteista sekä kuntoutuksella saavutettavista hyödyistä
Tieto uuden maan palvelujärjestelmästä	Perheillä ei riittävästi tietoa uuden maan palvelujärjestelmästä, perheiden vaikeudet asioida palvelujärjestelmässä, (perheiden luku- ja kirjoitustaidottomuus)
Terapiasuhteen rakentaminen	Luottamuksen rakentaminen vie aikaa, vanhempien epäluottamus viranomaistahoja kohtaan (erityisesti pakolaistaustaiset perheet), tulkin vaikutus terapiasuhteen rakentamiseen
Tulkki välitteinen työskentely	Tulkki välitteinen työskentely vie aikaa terapiatyöskentelyltä, tulkin sukupuolen vaikutus terapiatyöskentelyyn, puutteet tulkkien ammattitaidossa, (puhelintulkkaus)
Rakenteelliset tekijät	Palvelujärjestelmän jäykkyys ja monimutkaisuus, tulkkien heikko saatavuus, ammattilaisten saama riittämätön koulutus kulttuurisensitiivisestä työotteesta ja tulkki välitteisestä työskentelystä, käytettävissä oleva aika kuntoutuksen käyntikerroilla, riittämättömät mahdollisuudet kotikäyntien järjestämiseen

Tutkimuskysymykset

- Millaiseen Kelan järjestämään kuntoutukseen maahanmuuttajataustaiset lapset ja nuoret ovat osallistuneet?
- Millaisia haasteita ja kehittämistarpeita Kelan järjestämän kuntoutuksen toteutumisessa on ollut, kun asiakkaat ovat olleet maahanmuuttajataustaisia lapsia, nuoria ja perheitä?
 - Tutkimuksessa **maahanmuuttajataustaisilla lapsilla ja nuorilla** tarkoitetaan sellaisia Suomessa asuvia 0–29-vuotiaita lapsia ja nuoria, jotka ovat syntyneet tai joiden vanhemmat ovat syntyneet muussa maassa kuin Suomessa ja joiden äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi tai saame.
 - Maahanmuuttajataustaisilla tarkoitetaan myös ns. toisen sukupolven maahanmuuttajia (Suomessa syntyneet), sillä lasten ja nuorten kuntoutukseen osallistuvat tavallisesti myös heidän vanhempansa.

Aineisto ja menetelmät

Kela[®] tietopalvelut

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen aineistot olivat

- **Kyselyt** Kelan kuntoutuksen palveluntuottajille (avovastaukset)
 - *Mahku-hankkeen kysely* (osana Maahanmuuttajien kuntoutuksen kehittämishanketta) (n = 46)
 - *Koronaepidemian vaikutukset -kysely* (kysely avomuotoisten terapioiden toteutumisesta koronapandemian alussa) (puheterapeutit n = 79, fysioterapeutit n = 13, toimintaterapeutit n = 11)
- **Ryhmä- ja yksilöhaastattelut**
 - Kelan kuntoutuksen palveluntuottajat (puheterapeutteja, toimintaterapeutteja ja fysioterapeutti; n = 7)
 - Terveystieteiden tutkimuskeskuksessa työskentelevät ammattilaiset (n = 2)
 - Järjestöissä työskentelevät ammattilaiset (n = 2)
- **Kelan rekisteritiedot** kuntoutukseen osallistumisesta (myönteiset kuntoutuspäätökset; 2019-4/2021)

Tulokset

Kela[®] tietopalvelut

Tulokset

- Tutkimuksen aineistoista muodostettiin 16 alateemaa, jotka luokiteltiin edelleen neljän yläteeman alle:
 - maahanmuuttanut asiakas suomalaisessa palvelujärjestelmässä
 - kuntoutuksen valmistelu
 - asiakkaan sujuva kuntoutusprosessi
 - tulkkaukset.

Kuvio.
Aineistosta
muodostetut
ylä- ja
alateemat.

Tulokset

- Tiedontuottajat kuvasivat kysely- ja haastatteluvastauksissa pääasiassa maahanmuuttajataustaisten lasten kuntoutuksen toteutumista.
- Tällöin kuntoutukseen olivat osallistuneet myös lasten vanhemmat ja kuntoutukseen sisältyi vanhempien ohjausta.
- Nuorten kuntoutuksen toteutumista kuvattiin ainoastaan joissakin kysely- ja haastatteluvastauksissa.
- Jos vanhemmilla on ollut esimerkiksi hyvä englannin kielen taito ja taitoja navigoida uuden maan palvelujärjestelmässä on haasteita kuntoutuksen toteutumisessa ollut ammattilaisten arvion mukaan usein merkittävästi vähemmän.

1. Maahanmuuttanut asiakas suomalaisessa palvelujärjestelmässä

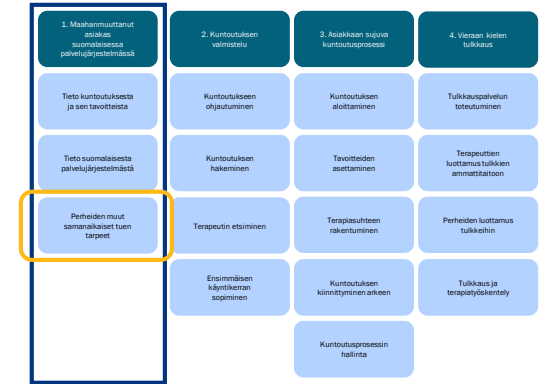
Tieto kuntoutuksesta ja sen tavoitteista

- Mitä kuntoutus tarkoittaa? (esim. sana "kuntoutus"; erityisesti puheterapia)
- Perheen ja terapeutin rooli kuntoutuksessa
- Käsitteet sairauksista ja niiden syistä

Tieto suomalaisesta palvelujärjestelmästä

- Palvelujärjestelmässä asiointi (esim. Kelan hakemusten laatiminen)
- Päiväkoti- ja peruskoulujärjestelmä (esim. erityisluokan toiminta)

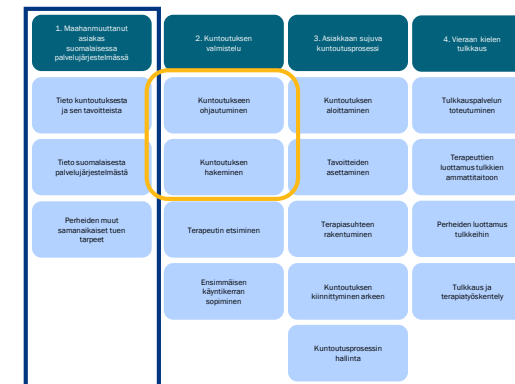
1. Maahanmuuttanut asiakas suomalaisessa palvelujärjestelmässä

Perheiden muut samanaikaiset tuen tarpeet

- Palvelujärjestelmässä asiointi (esim. etuuksien hakeminen, päivähoidon järjestäminen)
- Arki erityislapsen kanssa
- Voivat heijastua kuntoutuksen toteutumiseen (esim. tarkoituksettoman laajat tavoitteet lapsen yksilöterapialle)

2. Kuntoutuksen valmistelu

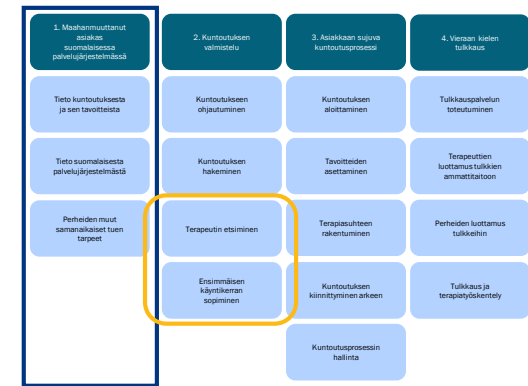
Kuntoutukseen ohjautuminen

- Mahdolliset viiveet (esim. kielen kehityksen ongelmat, autismikirjon häiriöt; taustalla voi olla myös esim. alueellisia eroja ohjautumisessa)
- Palvelut eivät aina tavoita (esim. mielenterveyskysymykset)

Kuntoutuksen hakeminen

- Kuntoutushakemuksen laatiminen
- Hakemuksen toimittaminen Kelaan

2. Kuntoutuksen valmistelu

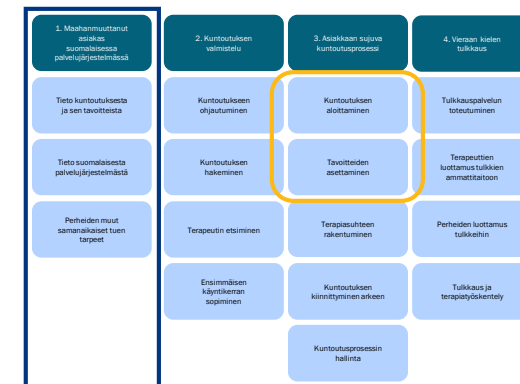
Terapeutin etsiminen

- Terveydenhuollon ammattilaiset usein etsivät (esim. terapeutit)
- Voi vaikeuttaa esimerkiksi terapeuttien arastelu tulkin käytössä ja asiakkaiden traumakokemukset
- ✓ Kehittämisehdotus: Kelan palveluntuottajahaku

Ensimmäisen käyntikerran sopiminen

- Terapeutti ottaa tavanomaista useammin yhteyttä perheeseen (perheillä ei aina tietoa, miten myönteisen kuntoutuspäätöksen jälkeen tulisi toimia)
- Voidaan tarvita myös tulkkia
- ✓ Kehittämisehdotus: tekstiviestipohja ensimmäisen käyntikerran sopimiseen (usealla kielellä)

3. Asiakkaan sujuva kuntoutusprosessi

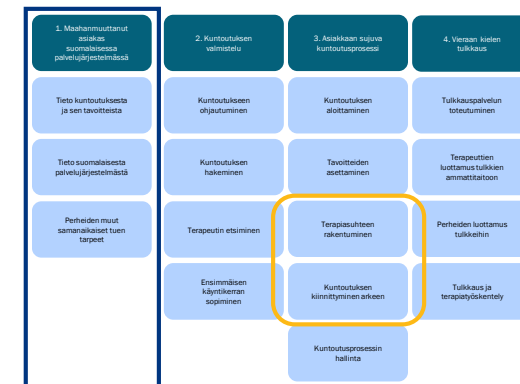
Kuntoutuksen aloittaminen

- Aloituskeskustelut vievät usein tavanomaista enemmän aikaa (esim. kuntoutuskäytänteistä keskusteleminen, päiväkotijärjestelmä)
- ✓ Kehittämisehdotukset:
 - käytännön toimintaohjeet perheille ennen kuntoutuksen aloittamista (esim. terapeutin tehtävät, ajanvarauskäytännöt, peruutuksista ilmoittaminen)
 - yhteistyö kuntien sosiaalipalveluiden kanssa

Tavoitteiden asettaminen

- Perheen osallistuminen tavoitteiden asettamiseen (esim. toive, että terapeutti asettaa tavoitteet)
- Tavoitteiden laatiminen ja niiden merkitys (esim. GAS-menetelmä)

3. Asiakkaan sujuva kuntoutusprosessi

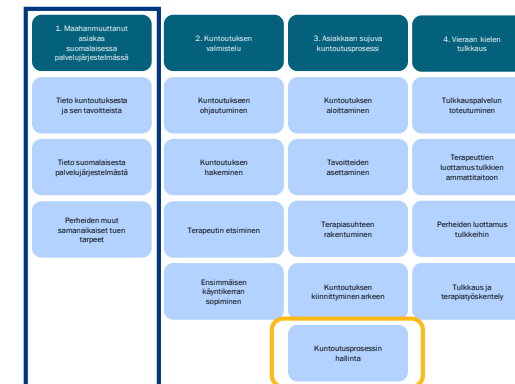
Terapiasuhteen rakentaminen

- Vie usein tavanomaista enemmän aikaa (esim. luottamuksen rakentaminen, tulkin vaikutus)
- Luottamuksen rakentamista voi vaikeuttaa esimerkiksi perheiden epäluottamus viranomaisiin kohtaan (esim. pakolaisperheet; esim. Lindsay ym. 2012)

Kuntoutuksen kiinnittyminen arkeen

- Kotikäyntien järjestäminen (myös tulkkauksen järjestäminen kotikäynneille)
- Vanhempien ohjaus (esim. etäkuntoutuksen käyttöönotto, sukupuoliroolien merkitys)
- Kotiharjoittelun toteuttaminen (esim. lasten kanssa lukeminen ja leikkiminen)
- ✓ Kehittämisehdotus: enemmän vanhempien ohjauskäyntejä

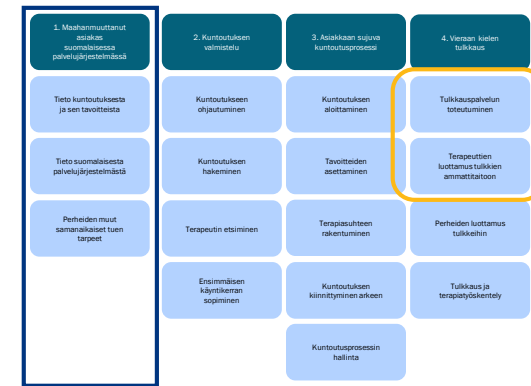
3. Asiakkaan sujuva kuntoutusprosessi

Kuntoutusprosessin hallinta

- Tiedonkulku toimijoiden välillä (esim. tiedon välittyminen tapaamisista terveydenhuollossa)
- Sovituista ajoista kiinni pitäminen (esim. aikakäsitykset)
- ✓ Kehittämisehdotukset:
 - perheille tukea kuntoutusasioiden hoitamiseen (esim. Kela, terveydenhuolto)
 - kuntoutuspäätökset usealla kielellä

4. Tulkkkaus

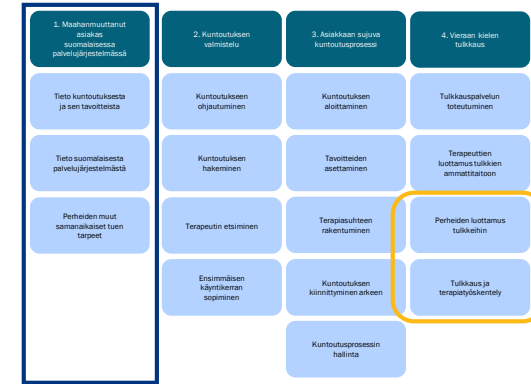
Tulkkkauspalvelun toteutuminen

- Tulkkien saatavuus (pienet kielet, murre-erot, tulkin sukupuolen merkitys)
- ✓ Kehittämissuhteet:
 - mahdollisuus tulkkitoiveen esittämiseen (esim. mielenterveyskysymyksissä vakiotulkki)
 - mahdollisuus tulkkiin ilman vanhempien läsnäoloa (kun lapsi iältään vanhempi)

Terapeuttien luottamus tulkkien ammattitaitoon

- Tulkkien kuntoutustietämys (esim. sanasto, lapsen kehitykseen liittyvät kysymykset)
- Tulkkien suomen kielen taito

4. Tulkkkaus

Perheiden luottamus tulkkeihin ammattilaisten kokemana

- Pienet kielet, tulkki tuttu tai lähiyhteisöstä
- Lapsen sairaudesta tai vammaisuudesta kertominen

Tulkkkaus ja terapiatyöskentely

- Etätulkkauksen vaikutukset vuorovaikutukseen ja terapiatyöskentelyyn
- Vie aikaa terapiatyöskentelyltä
- Vaikutus kuntoutusohjelman joustavuuteen (muutosten tekeminen vaikeampaa perheiden tarpeiden perusteella)

Yhteenveto

Kela[®] tietopalvelut

Yhteenveto

- Kelan vaativan lääkinällisen kuntoutuksen yksilöterapiat ovat toteutuneet maahanmuuttajataustaisille lapsille ja nuorille pääasiassa samalla tavoin kuin lapsille ja nuorille muussa väestössä.
- Haasteet kuntoutuksen toteutumisessa ovat liittyneet kuntoutuksen valmisteluun, sujuvaan kuntoutusprosessiin ja tulkkaukseen liittyviin kysymyksiin. Esimerkiksi:
 - Mahdolliset viiveet ohjautumisessa ja palvelut eivät aina tavoita (esim. mielenterveyskysymykset)
 - Tavoitteiden asettaminen ja terapiasuhteen rakentaminen vievät tavanomaista enemmän aikaa (esim. tulkkauksen vuoksi)
 - Tulkkauksen voi vaikeuttaa vuorovaikutusta (esim. etätulkkauksen) ja vie aikaa terapiatyöskentelyltä kuntoutuksen käyntikerroilla.

Yhteenveto

- Ammattilaisten olisi hyvä tarjota nykyistä enemmän tukea perheille kuntoutukseen hakeutumisen prosessiin (esim. tiedon antaminen kuntoutuksesta, hakemuksen laatiminen).
- Ammattilaisille olisi hyvä tarjota nykyistä enemmän tietoa tukipalveluista kuntoutukseen hakeutumisen prosessissa.
 - Tulkkaus Kelan asiakaspalvelussa (esim. pikatulkkaus)
 - Mahku-hankkeen koulutukset ([Maahanmuuttajien kuntoutuksen kehittämishanke | Yhteistyökumppanit | Kela](#))
- Perheille, kuntoutuksen palveluntuottajille ja tulkeille olisi hyvä tarjota enemmän tietoa tulkkauksesta kuntoutuksessa (esim. tietoa Kelan verkkosivuille, verkkoseminaari).
- Tarvitaan yhteistyötä palvelujärjestelmän toimijoiden välillä, jotta lasten ja nuorten tuen tarpeet tunnustetaan nykyistä paremmin (esim. kouluterveydenhuolto, erikoissairaanhoido, Kela).
- Lisäksi toimijoiden välistä yhteistyötä tarvitaan, jotta perheet voivat saada tukea muihin tukitarpeisiin (esim. palvelujärjestelmässä asiointi, arki erityislapsen kanssa).

Kuntoutustarpeen
tunnistaminen

Kuntoutuksen
hakeminen

Kuntoutuspalveluun
osallistuminen

Kuntoutuksen
vaikutukset ja
vaikutusten
siirtyminen arkeen

Tulkkaus

HAASTEET

KIELIVAIKEUDET

KÄSITYKSET
SAIRAUKSISTA

TIETO
KUNTOUTUKSESTA

TIETO PALVELU-
JÄRJESTELMÄSTÄ

SAMANAIKAISET
TUEN TARPEET

- Viiveet ohjautumisessa
- Palvelut eivät tavoita (esim. mielenterveyskysymykset)

- Hakemuksen tekeminen ja toimittaminen Kelaan
- Terapeutin etsiminen
- Ensimmäisen käyntikerran sopiminen

- Kuntoutuksen aloittaminen
- Terapiasuhteen rakentaminen
- Tavoitteiden asettaminen (esim. GAS-menetelmä)
- Kuntoutuksen kiinnittyminen arkeen
- Kuntoutusprosessin hallinta

- Tulkkauspalvelun järjestyminen (esim. pienet kielet)
- Terapeuttien kokemukset tulkki ammattitaidosta
- Perheiden luottamus tulkkeihin

KEHITTÄMISEHDOTUKSET

- Yhteistyö palvelujärjestelmässä (esim. erikoissairaanhoido, sosiaalipalvelut)
- Tietoa perheille kuntoutuksesta ja palvelujärjestelmästä (esim. selkosuomella, perheiden äidinkielellä)

- Kelan ja terveydenhuollon tarjoama tieto ja ohjaus kuntoutusasioissa (esim. nimetyt työntekijät, palvelupiste)
- Palveluntuottajahaku
- Tekstiviestipohja ensimmäisen käyntikerran sopimiseen
- Kuntoutuspäätökset usealla kielellä

- Tietoa kuntoutuksesta selkosuomella ja perheiden äidinkielellä (esim. Kelan verkkosivuille, kirjallista materiaalia perheille)
- Käytännön toimintaohjeet perheille ennen kuntoutuksen aloittamista
- Yhteistyö sosiaalipalveluiden kanssa kuntoutuksen aloitusvaiheessa
- Enemmän vanhempien ohjauskäyntejä
- Enemmän aikaa kuntoutuksen käyntikerroille ja arkikäyntien toteuttamiseen

- Verkko-seminaari palveluntuottajille ja tulkeille
- Tietoa selkosuomella ja perheiden äidinkielellä
- Mahdollisuus tulkkausalkukeskusteluissa ja asioimistilanteissa
- Mahdollisuus tulkkitoiiveen esittämiseen ja tulkkauskeskusteluun ilman vanhempien läsnäoloa

Huomioitavaa

- Tutkimuksessa tarkasteltiin ammattilaisten näkemyksiä haasteista ja kehittämistarpeista Kelan järjestämän kuntoutuksen toteutumisessa. Jatkotutkimuksissa olisi tärkeää tarkastella haasteita myös perheiden näkökulmasta (esim. Arfa ym. 2020).
- Maahanmuuttajataustaiset henkilöt ovat moninainen ihmisryhmä. Kuntoutuksen toteutumista koskevaa tietoa sovellettaessa tulee huomioida perheiden yksilöllinen elämäntilanne ja tuen tarpeet (esim. Rask ym. 2022b).

Lisää tietoa

- Kelan Maahanmuuttajien kuntoutuksen kehittämishanke (Mahku-hanke)
 - Tietoa kuntoutuksesta eri kielillä: [Maahanmuuttajien kehittämishankkeen tiedotus – Yhteistyökumppanit | Yhteistyökumppanit | Kela](#)
 - Koulutusvideoita kuntoutuksen palveluntuottajille: [Maahanmuuttajien kehittämishankkeen koulutus – Yhteistyökumppanit | Yhteistyökumppanit | Kela](#)
- Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos)
 - [Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus – THL](#)
- Vammaisten maahanmuuttajien tukikeskus Hilma
 - [Vammaisten maahanmuuttajien Tukikeskus Hilma](#)

Kiitos.

Anna-Marie Paavonen
etunimi.sukunimi@kela.fi

Tuija Partanen
etunimi.t.sukunimi@kela.fi

Kela|Fpa[®]

LÄHTEET

Arfa S, Solvang PK, Berg B, Jahnsen R. Disabled and immigrant, a double minority challenge. A qualitative study about the experiences of immigrant parents of children with disabilities navigating health and rehabilitation services in Norway. BMC Health Services Research 2020; 20 (1): 134. DOI: 10.1186/s12913-020-5004-2.

Buchert U, Vuorento M. Suomalaisten hyvinvointipalveluiden ammattilaisten näkemyksiä maahanmuuttajien ammatillisen ja mielenterveyskuntoutuksen haasteista ja ratkaisuista. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 81, 2012.

Kelan kuntoutustilasto 2021. Helsinki: Kela, 2022. Saatavilla: <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/343057>>.

Koponen P, Rask S, Skogberg N, ym. Suomessa vakituisesti asuvat maahanmuuttajat käyttävät vaihtelevasti terveystalvuuja. Suomen Lääkärilehti 2016; 12–13: 907–914.

Lindsay S, King G, Klassen AF, Esses V, Stachel M. Working with immigrant families raising a child with a disability. Challenges and recommendations for healthcare and community service providers. Disability and Rehabilitation 2012; 34 (23): 2007–2017.

Paavonen A-M, Partanen T. Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten kuntoutuksen haasteet liittyvät kuntoutusprosessin sujuvuuteen ja tulkkaukseen. Helsinki: Kela, Kelan tutkimusblogi, 3.6.2022. Saatavilla: <<https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/6691>>.

Paavonen A-M, Partanen T. Maahanmuuttajataustaisten lasten, nuorten ja perheiden kuntoutus. Haasteita ja kehittämistarpeita Kelan järjestämän kuntoutuksen toteutumisessa. Helsinki: Kela, Työpapereita 171, 2022. Saatavilla: <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/344235>>.

Rask S, Castaneda AE. Maahanmuuttajuuteen liittyvät erityiskysymykset. Julkaisussa: Autti-Rämö I, Salminen A-L, Rajavaara M, Melkas S, toim. Kuntoutuminen. Helsinki: Duodecim, 2022a. Saatavilla: <<https://www.oppiporrtti.fi/op/ktm00405/do>>.

Rask S, Castaneda AE. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus Suomessa. Julkaisussa: Autti-Rämö I, Salminen A-L, Rajavaara M, Melkas S, toim. Kuntoutuminen. Helsinki: Duodecim, 2022b. Saatavilla: <<https://www.oppiporrtti.fi/op/ktm00402/do>>.

Suphanchaimat R, Kantamaturapoj K, Putthasri W, Prakongsai P. Challenges in the provision of healthcare services for migrants. A systematic review through providers' lens. BMC Health Services Research 2015; 15: 390. DOI: 10.1186/s12913-015-1065-z.